

СВЕЩЕНАТА ПЛАНИНА ТАЙШАН В ПРОФАННОТО ПРОСТРАНСТВО НА СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРНА ИНДУСТРИЯ НА КНР

Евелина ХАЙН

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

E-mail: hein@uni-sofia.bg

THE SACRED MOUNT TAISHAN IN THE PROFANE SPACE OF THE CONTEMPORARY CULTURE INDUSTRY OF PRC

Evelina HEIN

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

E-mail: hein@uni-sofia.bg

ABSTRACT: The paper seeks to address some questions connected to the conflict between the very nature of sacred places like mount Taishan in China and the contemporary phenomenon of culture industry which has its intrinsic value in exploitation of the national history and culture with the purpose of ensuring economical profit for the state. The author traces the roots and the historical development of the worship of mount Taishan into an emblematic universal symbol of Chineseness and points to possible problematic connection between this symbol and the clear profit-making purpose of one concrete project of the culture industry in PRC – the “Culture Industry Park of Mount Taishan”, whose realization started in 2009. As a meaningful focus of the whole project the landscape mega-spectacle “Chinese Taishan: The Great Sacrifice to Heaven and Earth” is examined through its official media covering and the feedback of the spectators. The paper finds that the promoted “harmony” between the history of the sacred mount Taishan and the contemporary mundane use of it as a cultural resource contains potential dramatical developments.

KEYWORDS: sacred places, mount Taishan, imperial cult of Taishan, China, PRC, culture, culture industry, religion.

Предложената тема касае китайската традиционна култура както в нейния елитарен регистър, така и в нейния тъй наречен „нисък“ регистър – фолклора, разбираан като народна култура, включваща и народните вярвания. Една важна пресечна точка на „високата“ и „ниската“ култура в Китай е култът към свещената планина Тайшан. Тя се намира в източната китайска провинция Шандун (山东省) и по своите географски показатели (височина от едва 1545 метра¹) не представлява никаква особена забележителност в страна като Китай, изобилстваща с високи планини. Въпреки това, поради изключителната историческа и културна наситеност на мястото, Тайшан е всепризнат първенец сред свещените планини в страната. Комплексът от култове, свързани с тази планина, е резултат от вековно развитие на древния китайски мироглед и на произлезлите от него религиозни и политически практики.

Историята на култа към Тайшан илюстрира механизмите, по които в рамките на китайската цивилизация векове наред без прекъсване се акумулира „културна информация“. Нещо повече, този култ функционира толкова успешно като символ на идентичност в историята на Китай, че познаването му е необходимо за адекватно ориентиране и в съвременното състояние на китайската цивилизация и държавност.

В Тайшан през XX и XXI век многовековни религиозни и културни традиции се срещат с модерни идеологемии и икономически програми, създавани в хода на амбициозното развитие на КНР. Това провокира интерес към начините, по които си взаимодействат участниците в тази среща: централното и местното правителство, интелектуалният елит, културните институции, бизнесът, редовите жители на района. Възниква въпросът дали е възможно Тайшан, символ на китайската държавност и национална идентичност, и през XXI век да се съхрани като център на вековните традиции, довели до нейното привилегировано положение върху културната карта на страната. В същото време ще съумее ли тази „душа на китайската нация“ (华夏之魂) (Yang, 2013) да се впише в актуалната икономическа, идеологическа и културна ситуация в КНР, без да изгуби същността си на неповторим културен и природен феномен?

¹ По данни на ЮНЕСКО (UNESCO, 2017)

Повдигнатите комплексни въпроси изискват задълбочено познаване на историята на комплексния култ към планината Тайшан. Тук предлагам само бегъл преглед на основните елементи и етапи от неговото развитие.

Смята се, че култът към планините като част от китайската цивилизация възниква в периода 6000 – 4400 г. пр. Хр. В най-древните известни образци на китайската писменост – надписите, свързани с гадателска практика (甲骨文) от времето на династия Шан (商朝) (прибл. XVII – XI в. пр. Хр.), се споменават не само множество обикновени планини *шан* (山), но и една особено стръмна и висока планина *юе* (岳) – централно място в контакта с Върховното божество и в древния култ към Слънцето (Xiang, Li, 2016, p. 137; Wang, 2001, p. 40 – 41).

През следващата династия Джоу (周朝) (XI – III век пр. Хр.) ядрото на култа към планините е вярата, че самите планини са божества, на които трябва да се принасят жертвени дарове, за да се гарантира благоволението им и да се избегнат бедствия, предизвикани от гнева им (Ye, 2009).

В писмени свидетелства, отнасящи се до този период, се споменават пет такива особено стръмни и високи планини – *у юе* (五岳)(Xiang, Li, 2016, p.138), възприемани като символ на политическото и културно единство на териториите, управлявани от династия Джоу. Постепенно петте планини *у юе* се обвързват и с концепцията за цикличния ход на Петте добродетели, въплътени в Петте първоелемента (五德终始说). В рамките на тази концепция Тайшан се асоциира с идеята за Изтока като посока на изгрева и извор на живота. Така планината Тайшан вече е почитана като Източната свещена планина (东岳) и „Начало на мириадите неща“ (万物之始).

През 221 г. пр. Хр. с обединението на Китай от владетеля на царство Цин, обявил се за Първ император на династия Цин (秦始皇帝), започва нов етап и в историята на Тайшан. В унисон с концепцията за цикличната проява на Петте добродетели и предопределената от това смяна на династиите, планината Тайшан, за която се вярва, че в нея се сливат двете енергийни противоположности Ин и Ян, е избрана от Първия император на династия Цин за сцена на тържествените жертвоприношения към Небето и Земята *фъншан* (封禅). Според познати на императора исторически хроники в древността седемдесет и двама легендарни владетели последователно извършват на върха на планината Тайшан ритуално поднасяне на жертвени дарове като символ на достойно изпълнение от всеки един от тях Небесен мандат за управление.² Възраждайки този почти забравен по негово време ритуал, Първият император вдъхва нов живот на древните жертвоприношения, издига ги до статута на имперски култ, който впоследствие бива практикуван векове наред и е отменен с правителствен декрет на вече републиканската китайска държава едва през 1928 г.

Именно благодарение на имперския култ *фъншан* планината Тайшан придобива нова, общодържавна значимост и през следващите векове бива все по-тясно обвързвана с идеята за държавността като висш израз на китайската цивилизационна общност. В крайна сметка Източната свещена планина се превръща в символ на могъществото и стабилността на китайската държава, благодарение на което Тайшан се развива в цялостен културен феномен, надживял както имперския култ *фъншан*, така и самата китайска империя. Тази жизненост се дължи основно на сложната природа на поклонението към Тайшан: в рамките на култа съществуват няколко различни обекта на поклонение, захранвани в много по-голяма степен от народната култура, отколкото от културата на елита.

Такива обекти са Божеството на планината Тайшан (泰山神) – централно за култа векове наред като повелител на душите на починалите; камъкът божество Шъгандан – Камъкът, който се опълчва на злите сили (泰山石敢当), закрилник на дома и на обитателите му от зли енергии; Богинята Майчица от Тайшан (泰山娘娘), даряваща с потомство и добро здраве. Всъщност тъкмо на вярата в Богинята Майчица се дължи притегателната сила на Тайшан за обикновените хора от цял Китай и в наши дни. Всяка година в нощта преди рождения ден на богинята нуждаещите се от нейната помощ се отправят пешком на поход от подножието на планината до

² Знаменитият историк Съма Циен през I в. пр. Хр. в своите „Записки на придворния историк“ представя подробно историята на тези жертвоприношения в древността (вж. Съма, 2003, с. 66, 267, 272).

нейния връх, където при изгрев слънце поднасят дарове пред статуята ѝ и се молят за нейното милосърдие и благодат.

Като цяло може да се твърди, че именно поради обвързването на планината Тайшан с универсално валидните екзистенциални теми за живота и смъртта, народният култ към нейните божества надживява имперския си събрат *фъншан* и се практикува и в наши дни. В тази връзка става уместен въпросът за „мирното съвместно съществуване“ на „ниския регистър“ на култа – народното почитане на горепосочените божества като извор на „тривиални“ блага от рода на здраве, потомство и късмет, от една страна, и от друга страна, на неговия „висок регистър“ – официалното величаене на Тайшан като възвишен символ на китайската цивилизация държава. Ако използваме формулировката на социолога Хърбърт Ганс относно дебата за високата и ниската култура, то въпросите за Тайшан касаят не само конкретната планина, но и големия залог за това „коя култура и чия култура би трябвало да доминира в обществото и да го представлява като национална култура в съревнованието между съвременните общества и в историческата хроника на културите или цивилизациите“ (Gans, 1974, p. 3). С други думи, кои са автентичните агенти на културно акумулиране в Китай и уместно ли е да се говори само за един конкретен, макар и безспорно важен елемент от културната цялост като за „душа на китайската нация“?

За да се отговори на горепосочените въпроси, освен запознаване с историята на култа към Тайшан, е нужно също и внимание към съвременното състояние на този култ. Един възможен, макар и частичен подход към тази проблематика е да се проследи осъществяването на амбициозния държавен план за превръщане на планината Тайшан в „парк на културната индустрия“ (泰山文化产业园), стартиран през 2009 г. (Taishan Culture Industry Park, 2012). Планът е израз на съвременната културна политика на китайската държава, която, следвайки глобалните тенденции от началото на XXI век, се стреми да интегрира култура и икономика в полза на цялостната си държавна мощ.

Загатнатата по-горе роля на Тайшан в китайската история очертава и логиката, по която древният култ бива инструментализиран като част от политиката за превръщане на културата в печеливш отрасъл от икономиката и в органична част от „меката мощ“ на Китай. Планът включва различни аспекти от феномена Тайшан във визията за хармония между историята, съвремението, културата и икономиката. Комбинирането на търговия, туризъм, отдих, изпълнителски изкуства и поклонничество цели изграждането на търговската марка „Култура на Тайшан“ (泰山文化品牌) като съизмерима с международните стандарти и като източник на международни приходи.

Цялата площ на парка е близо десет квадратни километра, включва седем специализирани зони, пресъздаващи атмосферата от епохата на управление на различните династии, чиито императори са били на поклонение в Тайшан. Паркът е замислен едновременно като център за търговия с произведения на китайското изкуство, център за туризъм и изпълнителски изкуства и конферентен център. Акцентът върху предоставяните възможности за хранене, нощувка, туризъм, пазаруване и развлечения е сполучливо обобщение на начините, по които съвременният масов човек се възползва от свободното си време. Така де факто паркът на културната промишленост премахва ролята на планината Тайшан като място за контакт между Профанното и Свещеното, като с лозунга за „печелившо развитие на района“ изцяло секуларизира мястото и го подчинява на идеала за печалба тук и сега.

В рамките на парка още по-конкретен пример за десакрализация на свещената планина е грандиозният спектакъл „Китайската планина Тайшан: Великата церемониална молитва към Небето и Земята“ (中华泰山·封禅大典), изпълняван от 2009 година досега ежегодно от април до октомври. Представянето на този спектакъл в официалните медии илюстрира стремежа на китайските власти за инструментализиране на историята и културата в полза на съвременната икономическа визия. Тази година са пуснати в обращение дори юбилейни монети по случай десетгодишния юбилей на мегаспектакъла.

Следват няколко примера от официалното медийно промотиране на спектакъла:

1. Официалната интернет страница на местното правителство на град Тайан, в чиито административни граници се намира планината Тайшан, предоставя следната информация: „Китайската планина Тайшан: Великата церемониална молитва към Небето и Земята“ е мегаспектакъл в природна среда (《中华泰山·封禅大典》大型实景演出) с търговско предназначение. Спектакълът, основан на природното и културно наследство на планината

Тайшан, е творба на известния деец на културата г-н Мей Шуайюен. Чрез художествено пресъздаване на древния ритуал *фъншиан* – жертвоприношения към Небето и Земята, извършвани в Тайшан, се показват сцени от молитвите за благодат, отправяни от императорите на пет династии и се представя изконният дух на китайската нация.“ (Mount Taishan, 2019).

По-нататък се съобщава, че представлението е „ключов проект в културната и туристическа дейност на пров. Шандун“, че общата инвестиция в проекта е на стойност 300 млн юана (тоест 39 млн. евро), а общата сценична площ е 8600 кв. м. Подчертава се уникалната атмосфера, постигната от интегрирането на сцената в естествената планинска среда. Описва се преживяването на публиката, „обградена от загадъчни синьо-зелени планински склонове и потопена в уханието на цветя, наслаждаваща се на ромона на течащ в непосредствена близост бистър поток и на жуженето на насекомите в звездната нощ под ярката луна и милвана от лек планински ветрец“ (пак там).

Страницата цитира древния израз „Цари ли покой в планината Тайшан, то и в Поднебесната (т.е. в цивилизования свят – в Китай) също цари покой“ (泰山安, 则天下安). Планината Тайшан, известна като „първенец сред петте свещени планини“ (五岳之首), е наречена „държавната планина“ (国山). Авторите на текста посочват смисъла на ритуалните жертвоприношения в „духовната ориентация на китайската нация към страхопочитание спрямо Небето и Земята и към хармонизиране на отношенията между Небето, Земята, Божественото и Човека, така че духовните стремежи и външно проявените действия да се слоят с цел благоденствие и покой на отделния човек, на семейството му и на цялата страна“ (пак там). Припомняйки историческите факти на първото документирано поклонение на китайски император в Тайшан – извършеният през 219 г. пр. Хр. от Първия император на династия Цин ритуал *фъншиан*, текстът посочва, че пътеката, по която императорът се е изкачил до върха, е отправна точка и за съвременната театрална възстановка на шествието. Нещо повече, издига се претенцията, че в наши дни истински пълноценното посещение на Тайшан задължително включва и удоволствието от спектакъла, чрез който зрителите вкусват от „неповторимата култура на ритуала *фъншиан* и на молитвата за благоденствие и покой“ (пак там). По аналогия с други сфери на организирания обществен живот в Китай сайтът издига нов римуван лозунг за екскурзията в Тайшан: „Изкачиш ли се на Тайшан, гледай задължително (спектакъла) *фъншиан!*“ (登泰山, 必看封禅!).

Сайтът обобщава: „Чрез пътуване да манифестираш (величието на) Китай, чрез представление да възвеличиш Тайшан, чрез спектакъл да отправиш молитва за благоденствие, чрез молитва да си гарантираш покой – това е възможност за пълно сливане между културата на церемониалните молитви към Небето и Земята и културата на Тайшан като закрилник от зли сили“. В края на текста вече по-делово се предоставя конкретна информация за адреса на спектакъла и транспортните връзки до мястото (пак там).

2. В статия относно мегаспектакъла, предоставена от китайската търсачка „Байду“ (百度), се предлага смесица от клишета за културно-историческото значение на Тайшан, рекламни послания, привличащи вниманието на потенциалните туристи потребители и лозунги от социалистическата пропаганда за величието на народния дух. В подражание на формата на Уикипедия са изредени следните основни сведения:

– Режисьорът постановчик – познатият ни вече Мей Шуайюен, тук е представен като създател на жанра „спектакъл в природна среда“, като автор на редица други такива спектакли и като прочут експерт по културни проекти. Изтъква се, че г-н Мей е не само изключителен театрален творец, но и общественик, бивш член на Политическия консултативен съвет на китайския народ в Гуанси – автономния район на етноса *джуан*, а също и че понастоящем за заслугите си той е удостоен пряко от Държавния съвет на КНР със специална правителствена месечна финансова премия (Baidu, 2019). Тази информация сигнализира най-високата степен на одобрение от страна на държавата за дейността на г-н Мей, който по същество извлича от китайската култура емблематични елементи и с тяхна помощ създава атрактивния продукт, който може да бъде обобщен като „потопяне във величието и демонстрация на жизнеността на собствената културна традиция“.

– Мегаспектакълът е описан като съчетание от естествена природна среда, високотехнологични аудиовизуални средства, танц, драматургия и участие на актьорски състав

от 500 души. Изтъква се, че всички спектакли от този род, създадени от Мей Шуайюен, са станали значими събития в културно-туристическата дейност на съответните райони и са спомогнали за развитието на туризма и икономиката им. Като пример се посочва случаят с мегаспектакъла в община Яншуо³ в района на град Гуйлин в Гуанси, където след стартирането на мегаспектакъл, свързан с местната история и природа, общинските приходи от туризма за 4 години се увеличили от 400 млн юана до 1, 2 млрд.

– Посочват се точните координати на мястото на спектакъла – на източния склон на планината, в района на връх Небесна свещ, пред ритуалната арка, възпоменаваща поклонението в Тайшан на първия император на династия Цин. Описва се централната сцена, оформена като платформа за извършване на ритуалите *фъншан*, след което сценичните ефекти на комбинацията от светлина, звук и естествената природна среда са оценени като създаващи фантастично пространство, където се преплитат природа, митологичен хаос и история. Подчертава се, че смяната на природните картини от четирите сезона превръща мегаспектакъла в истинска симфония от звуци и образи.

– Внимателно е очертан социалният контекст на мегаспектакъла: посочва се, че той е ключов проект в културната и туристическата дейност на провинция Шандун, стартиран съвместно от градския комитет на ККП на гр. Тайан, местното правителство и Комитета за управление на природния парк планина. Съобщава се, че първоначалната инвестиция от 200 млн юана (близо 2,6 млн евро) е осъществена от компания, нарочно създадена с тази цел през 2009 г. с общ начален капитал от 40 млн. юана (ок. 5,173 млн евро), която има и свой профил в подобния на Twitter портал WEIBO. Изтъква се, че мегаспектакълът е запълнил „дългогодишна празнина в нощния туризъм и развлеченията“ (пак там) в района на планината Тайшан, с което изиграва важна роля за издигане на реномето на „запазената марка Тайшан“ (泰山品牌). Изтъква се също така, че мегаспектакълът пряко осигурява работа на 600 души, 150 от които са местни селяни, с което спомага за разрешаването на проблема с работните места, за повишаване на доходите на местните хора и за „обогатяване на културния живот в свободното време на селяните“ (пак там).

– Съдържанието на спектакъла е преразказано последователно в седемте му части: пролог, пет действия, посветени съответно на пет династии, и епилог. Особено се акцентира върху величествената, пищна и естетизирана атмосфера на мегаспектакъла. Отбелязва се политическото значение на имперските ритуали *фъншан* в историята на Китай, но като същинска цел на драматургичния разказ се посочва акцентът върху страхопочитанието към Небето и Земята, присъщо на китайците, и възвеличаването на философията за единение между Небето и Човека (天人合一), определена като лайтмотив в многовековната китайска култура. Изреждат се лозунги, взети от историята, но важни и в съвременната китайска държавна идеология: единство, идейна консолидираност на базата на конфуцианството, могъщество, отвореност към света, културно превъзходство, многоетническа нация, стабилност, приемственост между поколенията. Всички те внушават символичното значение на планината Тайшан за китайската национална идентичност и подчертават нейната неизменна важност на картата на Китай.

В илюстрация на казаното по-горе е уместно, макар и бегло, да се трасира сюжетът на спектакъла, който накратко е следният:

Пролог: В планината носач с товар на раменете както всеки ден бавно върви по обичайния си път сред зеленината. Група ученици, участници в ритуала за встъпване в зрелост, провеждан на върха на Тайшан (泰山成年礼), се приближават към носача, който ги съветва да се вглеждат и да тълкуват видяното в планината (登泰山要看山、读山) и после им разказва историята на планината и имперския култ към Небето и Земята...

В първо действие „Алебарди и бойни коне – дин. Цин“ са пресъздадени първите исторически документирани ритуали *фъншан* през 219 г. пр. Хр., изпълнени от Първия император на династия Цин след обединението на Китай в централизирана имперска държава. Подчертава се значението на единството като централна ценност за китайската нация от създаването на имперски Китай насетне. Внушава се ролята на военната мощ като гарант на държавното единство.

³ 桂林阳朔 Яншуо до Гуйлин – селище в живописна местност, известна с карстовите си планини.

Във второ действие „Ученост и изисканост – дин. Хан“ основен мотив са конфуцианството като водеща идеология на китайския народ и държавата, представена от Императора Воин на династия Хан (Хан Уди), изпълнил ритуалите *фъншан* през 110 г. пр. Хр.

Основен мотив в трето действие „Разцвет и могъщество – династия Тан“ са отвореността и величието на китайската държава. Пресъздадено е най-пищното от всички поклонения в историята на имперския култ – поклонението в Тайшан на императора Възвишен прародител на династия Тан (Тан Гаодзун) от 665 г. Акцент е поставен върху присъствието на голяма делегация от чуждестранни посланици – указание за значението на епоха Тан (618 г. – 907 г.) като пръв апогей в историята на дипломатическите отношения на Китай с външния свят. Подчертава се, че всички чужденци са изпълнени с дълбоко почитание пред цивилизоваността на китайската държава. Друг акцент е поставен върху едно също показателно за високата култура на епохата и безпрецедентно дотогава събитие – участието в ритуала на жена – императрицата У Дзътиен, която изпълнява ритуала, свързан с култа към Земята.

В четвърто действие „Династията на изкуствата – династия Сун“ централен мотив е разцветът на културата, науката и изкуствата, който е оценен като ненадминат за времето си в цял свят. Представени са монохромна живопис, поезия и калиграфия. Акцентира се върху приноса на „отделния обикновен труженик и мъдрият народ“.

Пето действие „Тържество на просветените монарси Канси и Циенлун – династия Цин“ издига като главен мотив националното единение. Изтъкват се развитието на идеята за нация, обединяваща различни етноси, и отказът от убежденията в преимуществото на етноса *хан*. Подчертава се приносът на аристокрацията на династия Цин от етноса *манджурци* за издигането на престижа на т. нар. „етнически малцинства“ в рамките на китайската нация.

Епилог: отново настъпва покой и тишина. Група носачи с товарите си се изкачват към върха. Разказът на носача завършва с думите „Само Тайшан е още тук, само ние сме още тук...“ (пак там). В края на спектакъла учениците изпълняват ритуала за встъпване в зрелост на върха на планината. Внушението е недвусмислено: величието на императорите е отминало, но величието на планината Тайшан и на целокупния китайски народ е вечно и непоколебимо, докато всяко следващо поколение е готово да съхранява ценностите на китайската нация, въплътени в Тайшан и да живее според тях.

3. Популярната китайска туристическа компания STRIP повтаря на интернет страницата си основната информация за мегаспектакъла от статията на „Байду“, но предоставя и данни за цените на билетите за спектакъла, както и за транспортните връзки до мястото. Най-интересни от гледна точка на настоящите размишления са коментарите на туристи, вече гледали представлението. В момента на последното ми посещение на страницата⁴, там се виждат 903 коментара, малка част от които са следните:

„Струва си да се види, вечерта е малко хладно, не забравяйте да си вземете върхна дреха“;

„Не е зле, по време на представлението заваля и веднага ни раздадоха найлонови дъждобрани“;

„Великолепен спектакъл! Визуално тиришество! Струва си да се види!“;

„Не е зле, може да се гледа. Обаче вече има доста спектакли от този род.“;

„Съдържанието беше скучно, разказът беше хаотичен, няма никакъв акцент, насилена работа!“;

„Няма смисъл, не си струва ходенето, загуба на време е.“;

„Сцената наистина не е лоша, актьорите са много, но сценарият не е нищо особено, качеството на изображенията е като при интернет игра, беше доста студено!“;

„Тръгнахме си преди края, съветвам да не си губите времето и парите“;

„Много добро представление! Съотношението продукт-цена е добро, струва си да се види, препоръчвам горещо! По време на първомайската ваканция беше доста студено вечерта, съветвам ви да се облечете по-добре или да си вземете под наем военен шинел“;

⁴ 31.07. 2019 г.

„Спектакълът никак не е лош, само сцената не е нищо особено. Не може да се мери със сцената в Гуейлин, а и сцената трябва да е по-голяма“;

„Наистина не е нищо особено! Не си струва парите. Въпреки че сцената е построена в планината, не са използвали пълноценно потенциала на мястото“;

„Първият император на династия Цин, Императорът Воин от династия Хан, спектакъл сред природата, на прекрасната огромна сцена пресъздават ритуалите фъншан, децата научиха много от представлението, проумяха много неща, задължително е да се гледа от възрастни и деца!“ (STRIP, 2019).

Коментарите са противоречиви и като цяло са израз на отношението на осъзнатия потребител, който оценява продукт на културната промишленост. Няма и помен от страхопочитание и усещане за съприкосновение със Свещеното. Тези коментари всъщност могат да бъдат тълкувани като индикатор за категоричната победа на потребителското отношение и за успеха на проекта „парк на културната индустрия Тайшан“.

Не е трудно да се стигне до заключението, че древният култ към Тайшан е умело впрегнат, за да обслужва както икономически, така и идеологически нужди на съвременната китайска държава. Всъщност съвременната практика не влиза в противоречие с историческото развитие на древните култове, свързани с Тайшан. Така например синкретичното профанно-религиозно преживяване е в основата на вековната китайска традиция на храмовите събори (庙会), която се възплъщава отчасти и в храмовете на модерния потребител – МОЛ-овете. Това би могло да представлява част от обяснението за нарастващата популярност на подобни „културни комплекси“ в съвременен Китай.

В заключение може да се обобщи, че от една страна, се извършва постоянна комерсиализация и секуларизиране на свещеното място Тайшан, а от друга страна, протича интензивно акумулиране на символични значения, свързани с историческата роля на Тайшан като място за практикуване на имперския култ, легитимиращ държавната власт през вековете. Би могло да се размишлява дали съвременните похвати за комерсиализиране на мястото работят повече в полза на държавната идеология, или в полза на икономическите интереси на местната общност. Паркът за културна промишленост в планината Тайшан цели да превърне района в „център на едно ново културно възрождение“, като открие стотици нови работни места, а амбицията на създателите е комплексът да се наложи като своеобразна запазена марка в отрасъла на културната промишленост. Официалната правителствена оценка от май 2019 година за този отрасъл като цяло е, че „повишава добавената стойност на селското стопанство, на промишлеността и на туризма, стабилизира трудовата заетост, повишава потреблението, стимулира финансите, повишава „издръжливостта“ на устойчивото развитие на китайската икономика, поражда „нови движещи сили“ за икономическото развитие на Китай“ (Government.cn, 2019). Доколко тази функция на културната промишленост оставя място за съществуването на култови пространства от традиционен тип като свещената планина Тайшан и дали в подобни масово създавани в КНР паркове на културната промишленост изобщо е възможно преживяване на среща със Свещеното, остава открит въпрос.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Сыма, Ц. (2003)** Исторические записки (Ши цзи). Т. 2. Москва: Восточная литература, 567 с. (*Sima Qian, Istoricheskie zapiski (Shiji)*). Т.2. Moskva: Vostochnaya literatura, 567 s.)
- Gans, H. J. (1974)** Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste. New York: Basic Books, Inc. Publishers, 179 p.
- UNESCO (2017)** Mount Taishan. (24.05.2019) Available at: <<http://whc.unesco.org/en/list437>>
- Baidu (2019)** 《中华泰山封禅大典》 (30.07.2019) Available at: <<https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%AD%E5%8D%8E%E6%B3%B0%E5%B1%C2%B7%E5%B0%81%E7%A6%85%E5%A4%A7%E5%85%B8/429603?fromtitle=%E5%B0%81%E7%A6%85%E5%A4%A7%E5%85%B8&fromid=4767231>> (Chinese Taishan: Great Sacrifice to Heaven and Earth.)

- CTRIP (2019)** 《中华泰山·封禅大典》实景演出: (30.07.2019) Available at: <<https://piao.ctrip.com/ticket/dest/t132100.html>> (Real Landscape Spectacle “Chinese Taishan: Great Sacrifice to Heaven and Earth”)
- Government.cn (2019)** 文化产业: 激活中国经济“新动能” (30.07.2019) Available at: http://www.gov.cn/xinwen/2019-05/16/content_5392007.htm (The Culture Industry: it vigorously creates new engines of growth for Chinese Economy).
- Mount Taishan (2019)** 《中华泰山·封禅大典》大型实景演出; (29.07.2019) Available at: <<http://www.mount-tai.com.cn/10797.shtml>> (Real Landscape Mega-spectacle “Chinese Taishan: Great Sacrifice to Heaven and Earth”)
- Taishan Culture Industry Park (2012)** 泰山文化产业园: (15.05.2019) Available at: <http://yuanqu.ccitimes.com/index.php?m=vp&c=com_index&a=show&modelid=0&catid=48&id=706&userid=1908/&page=1> (Taishan Culture Industry Park)
- Wang, Sh. (2001)** 王守功:考古所见中国古代的太阳崇拜, 载《中原文物/研究与探索》, 2001年第6期,页: 39-44. (*Wang, Sh. Archaeological Evidences of the Worship of the Sun in Ancient China . // Zhongyuan wenwu/Yanjiu yu tansuo.2001 (6), p.39-44.*)
- Xiang, L., Li, M. (2016)** 向岚麟, 李梦露. “五岳”来历与变迁的文化解释 //建筑与文化. 2016 (11), p. 137-139. (*Xiang, L., Li, M. Cultural Explanation of the Sacred Five Mountains of China. //Jianzhu and Wenhua. 2016 (11), p. 137-139.*)
- Yang, X. (2013)** 杨辛: 我以泰山喻中华.(30.07.2019) < <http://www.chinawriter.com.cn/2013/2013-05-29/163473.html>> (*Yang X. To me Mount Taishan is a Metaphor of China. (30.07.2019) <http://www.chinawriter.com.cn/2013/2013-05-29/163473.html>*)
- Ye, T. (2009)** 叶涛: 泰山崇拜与东岳泰山神的形成 载于西北民族研究, 2004(2) (26.09.2017) Available at: <<http://www.artx.cn/artx/guoxue/91217.html>> (*Ye T. The Worship of Mount Taishan and the Development of the God of the Eastern Sacred Mountain Taishan // Xibei minzu yanjiu, 2004 (2).*)